

Adevăru**l** Literar și Artistic

FONDATORII: AL. V. BELDIMAN 1888-1897
CONST. MILLE 1897-1920

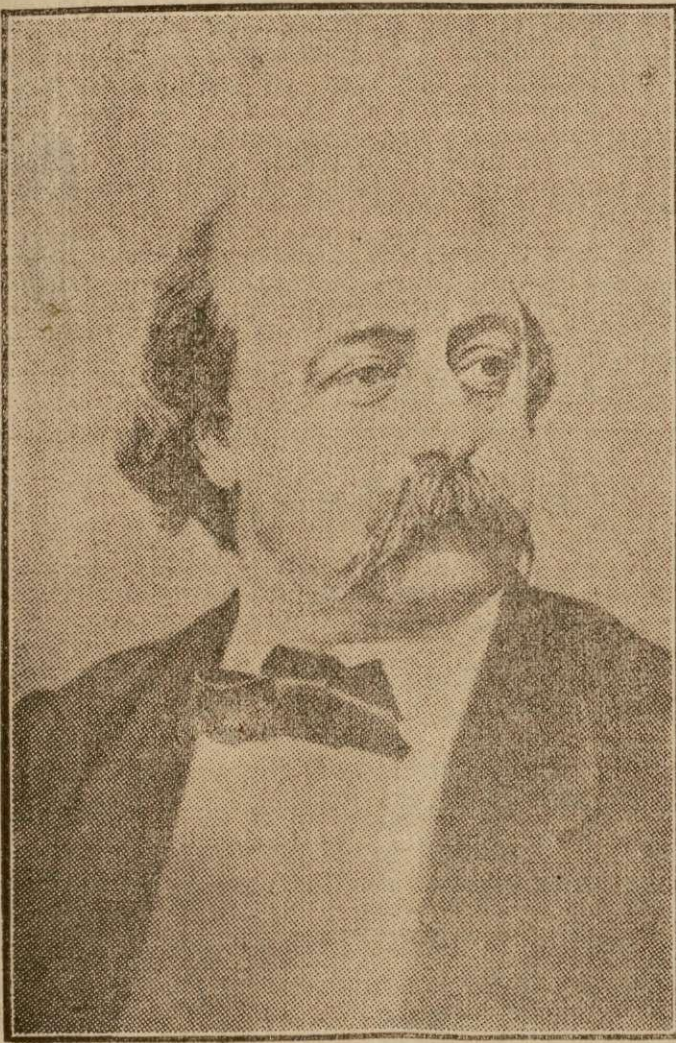
FONDAT în 1893

Oroarea de metafizică

de LUCIAN BLAGA

Entuziasmul metafizic al romanticilor e urmat de oroarea de metafizică a naturaliștilor. Dela 1850 orientarea spre realitate e singura în ritmul timpului. Anul 1857 a fost numit anul hotărât al naturalismului; celor ce iubesc „coincidențele” ce admit o interpretare mai adâncă decât aceea prin capriciul întâmplării, le putem spune că în anul acesta Comte își încheie opera „pozitivistă”, Courbet creia cea mai desăvârșită lucrare de pictură naturalistă „Fetele pe tărâmul Sciencei”, iar Flaubert publica pe „Madame Bovary”. Dacă am sta să căutăm fenomenele paralele și în alte țărâmi — de viață în marș istoric —, am găsi probabil evenimente nu mai puțin importante în cadrul lor. Oroarea de metafizică și îndreptarea spre realitate leagă toate aceste opere într-un inel concentric de apărare împotriva visului și a puterilor fictive din altă lume. În filozofie Otto Liebmann, mai mult un glas al timpului decât o personalitate, făcea bilanțul tragic al sistemelor postkantiane și — și striga după fiecare distrugător capitol refrenul, repetat apoi de alții în mii de ecouri: „înapoi la Kant!”. Era un îndemn de revenire la critică și la experiență. Zolbe zicea: „mulțumeste-te cu lumea dată”. Iar gânditorii cari mai fineau toțui să aibă o concepție integrală despre lume, erau așa de mici în îndrăznelile lor constructive, că își închipuiau toată existența alcătuită din ceea ce era mai aproape de simțurile lor: din materie. Materie și putere, restul nimic. Vogt, Moleschott și Büchner zămisleau astfel o metafizică democratică înțeleasă de toți, fiindcă era o metafizică a simțurilor și nu se abătea prea mult dela ceea ce fiecare vede aievea în jurul său. Copilitorii de pietre ai lui Courbet n'au auzit desigur niciodată despre materialismul filozofic, dar această metafizică ar fi înțeles-o și ei: ei cari se luptau cu materia tresărind de inesplicabila ei rezistență la fiecare lovitură de ciocan. — Materialiștii credeau că „sufletul” e un produs al creierului, cum fierea e a ficatului, iar Courbet, pictorul care susținea că arta nu e îndreptățită să schimbe nici o linie a naturii, se tăvălea de răs când auzea cuvântul „suflet”. Pentru acești oameni nu mai exista decât trupul cu funcțiunile sale fiziologice între cari se înșirau cu o deosebită satisfacție și funcțiunile psihice.

Se înnuțeau cărțile cari vorbeau despre limitele cunoașterii. Tot ce transcende experiența era considerat „poezie de concepte”. Bătuse ora critice. Construcția romantică era înlăturată și înlocuită de spiritul de observație. Științele naturale luară un avânt — în ce privește adunarea de material — cum niciodată nu-l visaseră. Se experimentează. Se înregistrează. Microscopul devine ochiul timpului. Se descoperă lumea vieților înfinit de mici. Se studiază cu noutăți mijloacele structurale materiale a universului. Se observă. Se observă. Se observă. Pictorul iese din atelier și se duce în mijlocul naturii să vadă. Uită compoziția și taie porțiuni din natură, porțiunile cari i se par cele mai obișnuite și mai puțin excepționale. Scriitorul desenează moravuri de toate zilele. Se descoperă provincia fără de eroi, cu vieți simple petrecute în tristeți fără orizonturi. Zola imită științele naturale în roman. Omul e un „produs al aerului și al solului ca și planta”. Ciclul său de romane „Les Rougon Macquart” poartă chiar subtitlul „istoria naturală și socială a unei familii...” Într-un timp când „sufletul” era unul din

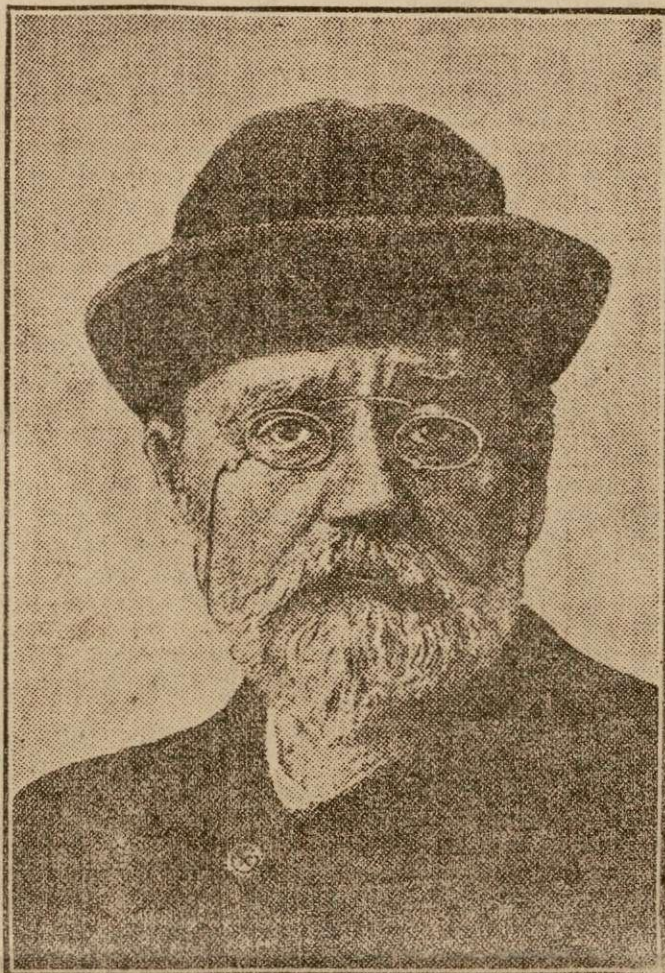

Flaubert

curvintele cele mai compromise Courbet pictează „Fetele pe tărâmul Sciencei”, organisme pline de sănătate, produse ale aerului și ale solului ca plantele, trupuri de înfățișare fiziologică, existențe vegetative, cari dispregieuesc sufletul chiar dacă s-ar căpăta grațuit.

Teoria lui Lamarck despre încetă evoluție a vieții pe pământ și despre transformarea lentă a speciilor a apărut într-un timp prea romantic ca să fi putut prinde. Teoria lui a fost învinsă de concepțiile științifice ale unuia din cei mai mari romantici, de ale lui Cuvier. Această teorie transformistă a fost salutată însă ca un eveniment extraordinar când a reapărut pe la 1860 în opera lui Darwin. Timpu

în curs de cincizeci de ani. „Naturalismul” pătrunde și în știința despre îndepărtatul trecut al pământului și al vieții, trecut înconjurat până aci într-o misterioasă atmosferă străbătută de minunate acte transcendent. Trecutul ia în ochii oamenilor o înfățișare tot atât de firească ca și prezentul. Hotărul teologic dintre om și celelalte zămisli ale naturii dispare. Continuând linia organică a ființelor celor mai neînsemnate, omul nu are o menire excepțională nici prin faptul că cunoaște stelele de asupra sa, nici prin propriul cuget. Științele naturale au înlăturat metafizica din explicația obârșilor umane. Critica istorică încerca aceeași lovitură antimetafizică, îndreptând săgeți împotriva miturilor istorice. Legenda biblică nu mai inspiră nici pe pictori,

Zola

nici pe poeți: singura bibliu cu pagini încă necitite, ce a rămas acestora, e natura. Incoronarea acestor îndrăgiri pășimășă a realității omenești o formează negreșit umanizarea lui Ius încercată de Strauss și Renan.

Romanticii vedeau în istorie trezirea la conștiința de sine a Dumnezeirilor. Materialismul istoric — apariție de grăntă a stilului de viață naturalist — vede cu totul alt fălc în marile mișcări ale istoriei: interesul material ca impuls primar în toate fenomenele istorice, în toate mișcărilor sociale cari s'au succedat prin veacuri. Romanticul Carlyle nu vedea în istorie decât eroicul, Marx nu mai vede decât masele. Artă romantică iubea eroicul pe un fond transcendent, artă naturalistă iubește pe anonimul, rupt dintr'o masă, pe un fond cotidian. Paralelismul aparițiilor istorice în cadrul aceluiași stil se învederează la fiecare pas. Nimenia nu a calculat în reformele sociale așa de mult cu egoismul omenească ca Marx, nimenia nu a subliniat cu atăta insistență pornirile brutale ale genului uman ca Zola. Amândoi sunt tipuri reprezentative ale aceluiași „stil”. Corespondențele sau asemănările dintre omenii aceluiași „stil” sunt cu mult mai multe decât se crede, și cu mult mai pline de înțelesuri decât ne așteptăm. Deocamdată pe toți fiii naturalismului (care n'a fost numai un curent de artă, ci un stil de viață) îi vedem grupăți într-o singură familie prin oroarea lor de metafizică.

În viitoare articole — despre alte însușiri ale lor.

In inima mea...

Atunci, când era și inima mea vie
Atuncea, dimineața, cânta o ciocărtie
Ce răsăria din suflet odihnit
Și se'nălta în cer, în nestărsit.
Era și nu era acolo; — dar mie îmi cânta —
Și poate nu-mi cânta ea mie; — eu eram
Care atunci din sufletu-mi scoțeam
Cântarea ce în inimă-mi era.

Atunci, târziu după apus de soare
Cânta aiături o privighetoare...
Și poate nu era privighetoarea, —
Era iubirea de viață și splendoarea
De ceruri înstelate, — o iubire
Ce-ar fi voit din totul să se'nspire, —
O! Inimă-mi era cuprinzătoare...

Atunci, de-asupra mea era o stea
Ce ritmî armoniei il ținea...
Întreb inima mea: cum ai rămas pustie? —
Nici un răspuns să-mi dea, nu vrea să știe...
Unde sunt ciocărtii, privighetori?
S'au dus din alte cuiburi, întărând de-a rândul.
Le-ai auzit atunci de-atătea ori...
E ceas târziu, — am ostenit cu gândul...

De-asupra mea, văd răsărind iar steaua, —
În inima mea cântă cucuveaua.

ION GORUN

Iașii între două trenuri

de GH. BRAESCU

Amorții de răcoarea unei dimineți de primăvară scorbam veriginos cu inima strânsă de frică și cu roțile înfrănațe, panta dela Bârnova. Nu vorbea nimeni. Ultima catastrofa era încă proaspătă în mintea tuturor. Un răs verde ne strâmba figura ocupat fiecare — sunt sigur — să faci cruci cu limba în cerul gurii. Un fluierat scurt, un hârșit de repiliă monstru ce se tările prin uscături și trenul se opri într'un suspin, care ne ușura pe toți. Încălziți de emoție, împrietenii prin lașitatea tainică care ne asemilase o clipă, zămbeam mai guralivi acum, după trecerea primejdiei, fericiți, că scăpaseră teferi. Trenul porni din nou. Vesel lăuminat de soare, câmpul prins în horă alergă și el. Coline verzi lăuceau pe sârmele ce se jucau cu noi de-a baba orba, sălându-se pe la geomurii și curând în pragul bătrânei Capitale se ivi Cetățuia cu același cal flămând încremenit parca de veacuri, cu capul plecat, în poarta mânăstirei. De aici pornește panorama superbă a Iașilor fudu-lindu-se cu palatul ce se proiectează pe fond de clopotnițe; domul mitropoliei, rotund și poleit ca o spinare de episcop și mai sus criminalul, clădit pe marginea prăpăstiei dela râpa galbenă. Furt de amintiriile copilăriei și de mărcia priveliștei am intrat pe nesimțite în gară. Nu văzusem Iașul de foarte multă vreme. Cu ochii împăienjenii înaintăm printre călători întămpinat de aceeași mirosuri pestilențiale, cari mă exortaseră la despărțire. O melodie de flașnetă venită de departe auzită acum patruzeci de ani mă coplesii de amintiri fermecătoare.

„Aici conașule!”

M'am urcat într'o trăsurică mânăată de un roșcovan urias, care vrând să'moarcă mă răsturnă pe loc, drept în inima târgului. Nu ne-am făcut niciun rău. Birjarul, cu nasul întunecat ca un nor de secetă ridică cu spatele, trăsura pe roate și porniră din nou, fără schimb de cuvinte. Calul hâțuit meren, îndemnat cu coada biculuii urca din greu la deal, lăuceând la tot pasul, mergând în zigzag ca un om beat. Priveam cu neșaf la dughenile mici, îmbătrânite ce se sprijineau neputincioase, cu firme bătătoare la ochi și surădeam ca la niște cunoștințe vechi, bărbăților ce se proiectau pe la unghere în copii desvotate de *Mauken Pis*.

- Ai camere?
- Vreți cu două paturi?
- Cu unul.
- Cu unul n'am.
- Atunci, bună ziua.
- Cu unu pot să vă dau numai la No. 8. Este un pasager cgre pleacă. Poftiți pe aici... Rămâneți și la noaptea? Așa cred.
- Atunci îi bun, afirmă portarul și urcând alături de mine scările murdare, îmi șopti familiar, confidential la ureche: „Am ceva pentru d-voastră”.
- Fugi mă, d'aci.
- Încearcăți. Dacă nu v'o place.
- Hai te cară.
- Aghe s'o măriat. Duminică ce trecut a avut nunta.
- Zău?
- Pe legea mea...

Dela hotel, după o toaletă sumară, am eșit repede și cumpărând semini de floarea soarelui dela o lipovancă grasă, naufragiată la marginea trotuarului, am intrat mânăcând nepăsător ca pe vremuri, să scumpăr figuri dintr'o băcănie. O cucoană cu palton demodat de astrakan, văruiată până'n albul ochilor, purtând pe vârful capului un vest bizar de pălărie, târguia lucruri fine.

- Pesmeți ai pus?
- Am pus.
- Dă-mi și o bucătică de batog.
- Să vă dau și batog
- Undelemn ai?
- Este.
- De Nița?
- Parcă trebuie să fie numaidecât de acolo... Noi îi aducem dela Galați.
- Da-i bun?
- Rău nici nu ținem.
- Știu eu că ai lucruri bune, că târgui dela d-ta de atăta vreme... Cred că cunoști pe bărbatu-meu, domnul Buzescu, fost director, văr de frate cu primarul... Eu sunt rudă cu prefectul, da de departe: Un nepot de al lui a ținut pe ista... cum îi zice.

- Alțeva mai poftiți?
- Ionescu, dacă-l știi mata?
- Să fie sănătos... Mai poftiți ceva?
- Nu, spune mata numai câte parale...
— Trei sute optzeci, toată socoteala.
- Așa. Tare bine. O să treacă bărbatu-meu când s'o scula, că-i bôlnav o leacă.
- Ia nu-mi bate capul... Ce-mi bați mie capu?...
— O să-ți plătesc...
- Eu am nevoie de parale.
- Lasă omule că-ți plătesc.
- Pe datorie nu dau... Gândești că marja e de furat?
- Ia vin' mata să-ți spun ceva.
- Unde mă duci?
- Vin să-ți spun la ureche.

Trecură în fundul prăvăliei și după câteva șoapte, din manșonul chel, măncat de molii bătrâna strecură ceva lucios în mâna negustorului.

- Și când ai să-l scoți?
- Îl scot eu. Nu te'ngrijii mata, că'l am suvenir de când m'am măriat.

Am plecat scuișând nervos coji de floarea soarelui și rătăcind fără scop căscam gura pe la ferestre, admirând fără rezervă lucruri pe cari le lăsasem de mult în geomurii sfășecite de alamă galbenă, chipurii vechi de comisar, jurnalale de modă „London Tailors” încinate printre plante prăfuite, înmormântate în cutii ruginite de tinichea. O stofă de fantezie, neagră cu puchiței galbeni mă ispitii să intru în prăvălia lui „Ștrul croitor bucareștean” fără gând solid de cumpărare.

- Câte parale stofa din fereastră?
- Poftiți... Puneți mâna, să vedeți ce stofă.
- Cât costă metrul?

— Vă place? Nu-i cu metrul e cu bucata... Așa o stofă nu găsiți nici la Paris. Aveți de o jiletcă... Șese sute de lei.

— Cât?

— Îi scump? Vedeți ce fină este... N'o lusați?

— E prea fină pentru mine.

— Ce este?... Nu vă convine? interveni patronul. Dați cinci sute de lei?

— Nu.

— Cu cinci sute nu lusați?

— Mulțumesc.

— Dați patru sute, safta de dimineață.

— Nu, să-ți spun drept, acum cu cât mi-ai lăsa-o mai efin...

— Nici cu patru sute nu ieți? De unde ai să mă gâsești așa chilipir. Lăună cu mătase, strălucește ca briliantul...

— Nu, mulțumesc.

— Dă trei sute. Poftim! S'o porți sănătos! Pierd e sută de lei, așa să am eu bine.

— Să mă mai gândesc... Trec mai pe seră.

— Știi ce? Vreau să văd cu cine am a face... Cu două sute cincizeci lei ieți?

— Nu. Bună ziua!

— Ei, domnule! Unde pleci? Stai. Ia vină'ncoise...

— Două sute, dau...

— Inima mi-ai luat. Să mă bată Dumnezeu dacă câștig un ban...

— L'ai ars, îmi ziceau încântați prietenii cărora le povestisem întâmplarea.

— Aș! De unde dracu. Tot el m'e păcătuit.

— Ei cum?

— Stofa era bună, dar n'ajungea pentru o jiletcă.

GH. BRAESCU

Noapte de priveghiu la morgă

Prieten scump, la masa pe care te-au întins
Sfârșit de viață și învins
Nu vin să plâng,
Căci ceas'u în care Cel de Sus te-a strâns
E ceas de negândită bucurie nu de plâns
Că viu
Șă stau puțin la căpătăul tău pustiu
Și să gonim
Urātu'n care răseșteți murim.

O, dacă aveam
Un ban de lăunare, 'ti-aprindeam
O luminiță care tremurând să-ți fie
În noaptea asta de priveghi tovărășie
În noaptea asta grea
Când cobitoare cucuvelele vor țipa
Și viitorul va m'prăștia prin morgă
Un cânt întunecat de orgă
Înspăimântând
Prin cărțile vecine câinii ce, urlând,
Vor spune prin tobogur adormit
Că'n noaptea asta viitoroaș, în azi
Pe-un căpătău de scandură, umil,
Un vagabond ca-atăta alții a murit...

Întepenit
Pe năsălie pari un răstignit
Înseninat
Ce-a'nțezărit în clipe'n care-a expiat
Un colț din tericirea vieții de apoi
Spre care Cel de Sus s'a îndurag
Și te-a înlătat
Din lumea asta de venin și de noroi
Te-oi odihni de-acum și tu liniștit
Și'n clipe'n care te-o'nvestmânta
Povara putredă și grea
În străul argilos și sfânt
Tu care o viață ai cărsit
Din trupul tău veș ospăta,
În fundul primitorului pământ
Norodul viermilor liniștit...

De-acum, prieten scump, te duci...
Știngher rămân ca n'tr'o răscraci
Neputincioș cereând s'abat
Pe calea care ai plecat
Trădătu-mi mers
Din drumul vieții mele șters
Și flămânzînd să'ncep iar mâin
Să cer pomana unei pâini
Să înoptez pe sub vre-un pod
Să plâng cu șoarecii ce rod
Din stratul meu muțegăit
Prieten scump... că n'am murit...

La căpătăul tău, învins
Măi tumeză un muc de lăunare stins
Pe care-un suflet de creștin
Ți l-a aprins
—Și'n colo nici un plâns, nici un suspiu...

Doar eu
Îngândurat privind mereu
Prin negura ce tot mă mult s'a abătut
Te văd prieten scump, pierdut...

Și prădăit
De-atătea gânduri ce se strâng
În sufletu-mi, mă simt sădorit
Și-mi las pe tine capul greu... și plâng.

PAUL CONSTANT

